

Muhi Sándor

Lazíts, az istenek is játszanak!

És tudom, mint a kisgyerek,
csak az boldog, ki játszhat.
Én sok játékot ismerek, hisz a valóság elpereg
és megmarad a látszat.
József Attila: *Könnyű, fehér ruhában*

Az istenek is játszanak

Azt meggyőződéssel állíthatom, hogy az istenek sokat, sokszor és önfeledten játszanak. Azért biztos, mert mi keresztények is Isten teremtményei vagyunk, a játék szeretetét tőle örököltük. Olyan adottság, amely nem csak ránk, hanem minden élőlényre, tehát az állatvilágra is jellemző. Önfeledten játszik a cica, gida, csikó; a kisgyermek is, miközben megismeri önmagát, a lehetőségeit, a környezetét, felfedezi a világot. Mindezt örömmel teszi, igénye van rá, hiszen a játék, amellet hogy ismeretszerzési lehetőség, megnyugtató, felemel, felszabadít.

Nem tudjuk egészen pontosan, hogy merre található az istenek játszótere. Kultúrtörténetünk ilyen szempontból megtévesztő: több helyszínt nevez meg. Lehet, hogy az Olümposzon zajlik, a Valhalla, az arany Róma, Asgard, Teotihuacan is remek helyszínek lehetnek, a néphiedelem által szent helyeknek hitt Szeged környéki bodzacserjéről nem is beszélve. Számunkra a legvonzóbbnak, legizgalmasabbnak mégis a Mennyegek Országá tűnik, ahol az üdvözült lelkek minden valószínűség szerint gyakran és sokat játszanak. Biztosan így van, hiszen lazítás nélkül az örökkévalóság is egysíkúnak, unalmasnak tűnik.

1. Mesefa (4 éves gyermek rajza)

Azt sem tudhatjuk teljes biztonsággal, hogy miként, milyen formában, tartalommal zajlik az istenek játéka. Ahogyan a kisgyermek sem nevesíti önfeledt szórakozását, erre valószínűleg ők sem tartanak igényt, hiszen nem akarnak beszámolni róla senkinek, nincs szándékukban szakdolgozatokat írni, tudományos fokozatokat szerezni a témakör kapcsán.

Miközben gyűjtöttem az adatokat a helyszínekről, egyre világosabbá, egyértelműbbé vált számomra, hogy az istenek időtlen idők óta, mindig, mindenhol játszanak, és ahol erre nem kínálkozik megfelelő lehetőség, alkalom, ott rajtunk, teremtményeiken keresztül élük ki szenvedélyüket. A világ ugyanis nem egy szigorú törvények, kölcsönhatások által irányított mechanikus gépezet, mérnöki találmány, hanem a szeretet, a játék, a fantázia, a művészet tartja állandó mozgásban, biztosítja fejlődését.

A gyermekkor játékos varázsa

A gyermekrajzok kezdeti szakaszában is a spontán játék öröme az uralkodó elem. Ha a gyakorlására sokszor és változatos eszközökkel van lehetősége a gyermeknek, hamar eljut a sejtyszerű ábrázolásig, a felismerhető megjelenítés előszobájáig. Az utóbbinak a valóság és képzelet spontán keveredése kölcsönöz meseszerű hangulatot, varázst. Nincs abban semmi különös, hogy ilyenkor mindenki szeretne azonosulni az általa kedvelt mesefigurákkal, és ezt különféle tartozékokkal: koronával, palásttal, varázspálcával, szárnyakkal jelzi. Röntgen-rajzokat készít, mert pontosan tudja, mit tart a Mikulás a puttyában vagy anya a bevásárlókosárban. Díszekkel, színekkel, az ábrázolt tárgy, alak méretével hozza tudtunkra, hogy mi az, ami számára igazán fontos a megjelenítésből. Ezeket szemlélve kis empátiával, beleéléssel részesei lehetünk egy olyan utánozhatatlan, kollektív csodának, amikor az ember gondolataiban, tetteiben még *az*, amire született, amire teremtették: szárnyaló lelkű, kötöttségek, mesterséges gátak nélkül gondolkozó, alkotó, szabad ember.

A gyermeki ábrázolást lehet imitálni, próbálkozhatunk a reprodukálásával, idézésével, interpretálásával, de a valóság az, hogy igazi, hamisítatlan gyermekrajzot még a felnőtt képzőművész sem tud készíteni. A képzés során, bár nagyon sok dolgot megtanul, megismer anyagokat, technikákat, szabályokat, valahogy kilúgozzák belőle a lényegét, az áttételek nélküli direkt, őszinte, közvetlen egyszerűséget, azokat a nehezen körvonalazható, megfogalmazhatatlan, de annál lényegesebb, alapvető értékeket, amelyek együttese egyedi csodává nemesíti még a legegyszerűbb firkákat is.

Nincs semmi túlzás abban a megállapításban, hogy minden gyermek művész. Ha rövid időre sikerül félretennünk a kényszerű beidegződéseinket, a ránk testált, mesterséges, legtöbbször abszurd elvárásainkat, minden valószínűség szerint kételyek és kérdőjelek nélkül elfogadjuk igaznak a fenti megállapítást.

Mi a művészet?

Egy dilettáns, okoskodó esztéta soha, semmilyen körülmények között sem engedné meg magának azt a luxust, hogy ne tudja tucatnyi körmondatban, utalásokkal, idézetek-

kel a tudunkra adni, hogy mit gondoltak az elődök és mit gondolnak a kortársak a művészetéről, annak társadalmi, gazdasági, kulturális szerepéről, céljairól. Csak a művészeknek volt bátorsága ahhoz, hogy bevallják: fogalmuk sincs arról, mi a művészet. Könnyű nekik, hiszen ők nemcsak kommentátorai, értelmezői, hanem alkotói, irányítói a folyamatoknak, ezért jogosultak egy másfajta nézőpontot képviselő alapigazság megfogalmazására, kimondására.

Pablo Picasso kicsit többet is sejtet: „Azt várják tőlem, hogy megmondjam, mi a művészet? Ha tudnám, akkor sem árulnám el.” Hát persze, hogy nem árulná el. Ha akarná, akkor se volna képes erre, hiszen a játékos, az alkotói szabadságot nem lehet körülírni, szavakkal magyarázni. Azt érezni, művelni, élni kell!

A kilencvenes évek vége felé megkérdeztem Jakobovits Miklóst¹ is erről. Váratlanul, felkészületlenül érte a kérdésem, ennek ellenére reflexszerűen, azonnal jött az egyetlen lehetséges válasz: fogalmam sincs. Mindezt az európai hírű festőművész, a Barabás Miklós Céh akkori elnöke, több kötetnyi művészeti írás szerzője mondta, aki kicsit később azzal enyhítette a fentieket, hogy szerinte a művészet egy olyan nyelv lehet, amelyen az istenekkel beszélgethetünk.

Beszélgethetünk, vagyis egyenrangú partnerként játszhatunk, alakíthatunk véleményt életről, halálról, célokról, küzdelmekről, szerelemről, a világ dolgairól; azokról az alaptémákról, amelyekkel a művészet az utóbbi tízezer évben foglalkozott, és foglalkozik ma is.

Olyan nyelv, amely erőssé, szabaddá, függetlenné tesz, az istenekhez emel, elválasztja a lényegest a lényegtelentől, amely magyarázatok, megerősítések nélkül is életképes, hiszen öntörvényű. A játék, a játékosság a kovásza, az érleli, tartja össze, emeli a köznap dolgok fölé.

A gyermek nem csak játszani tanít

Ha partnerévé válsz, megváltoztathatja az életszemléleted. 1979-ben született a leányom. Akkoriban már jó tíz éve rajztanár voltam, tehát szakmámból adódóan sok mindent tudtam a képzőművészet, a gyermekrajzok világáról, jelentéséről, olvasatáról (olykor félelmetesen tudományos, magasaróptű, pszichológiával, szociológiával, pedagógiával ötvözött interpretációiról).

Valahogy mégsem állt bennem össze egy tiszta, áttekinthető összkép az egészből. Már ismertem a legnépszerűbb rajz- és színteszteket, azok értelmezéseit, tudtam, hogy miért használ a gyermek világos, derűs, olykor sötét tónusokat; ismertem a gyermekrajzok és a naiv ábrázolások jótékony hatását a professzionista képzőművészet eszköztárának megújítására; ismertem a gyermeki ábrázolás jellemző szakaszait, a hozzájuk fűzött magyarázatokkal együtt. Ismertem a Lüscher-tesztet. Olvastam a módszertani útmutatókat.

Tanulmányoztam a képzőművészet alapelemeinek helyét, szerepét a közlekedésben, kereskedelemben, orvostudományban, pszichológiában, pszichiátriában. Olvastam esz-

¹ Jakobovits Miklós (1936–2012; romániai magyar festőművész, muzeológus, művészeti író)

2. Szemüveges (monotípia, tus; 1983)

széket a műkritika, műértelmezés helyéről, szerepéről; kismonográfiákat, tárlatkrónikákat, kritikákat. S minél jobban belemélyedtem mindezek tanulmányozásba, annál távolabb kerültem a lényegtől.

Tulajdonképpen a leányom első felszabadult és sommás ábrázolásai, képes körmondатаi döbbsentettek rá, hogy az a közhelyé koptatott, eredeti tartalmától erősen megkopasztott kijelentés, miszerint „az ember szabadnak születik”, mennyire mélységesen és megfellebbezhetetlenül igaz. Ez a kezdetben parttalan, felszabadult, elemi erejű, könnyed látás- és közlésmód elsősorban nem az idő múltával, a kamaszkorral, hanem az „ügyeletes és tanulságos napi gondok”, kényszerű illeszkedések és elvárások szorításában kopik, ég el, válik közhelyesé, erőtlenné, semmitmondóvá. Mindez természetesen nemcsak

a gyermeki ábrázolások világában jelentkezik, hanem párhuzamosan több szinten, területen, de szakemberként hozzám ez állt közelebb, erről tudtam a legtöbbet.

Elemi erővel hatott rám a felfedezés. Annyira, hogy 1984-ben kiállításnyi anyagot készítettem a gyermekem első felismerhető ábrázolásainak felhasználásával. A rajzaiból áradó spontán, játékos energiák és a felnőttek merev, kategorikus, utasító jelei (betűi, számai, nyilai) közötti ellentétmodásokról szólt a történet. Nem véletlen, hogy a gyermekrajz-imitációk vöröses, olykor szürkésfekete színű, elmosódott kontúrokkal, monotípia technikával készültek, míg az utasító jelek dekoratív foltokkal, fekete, éles, merev körvonalakkal. Azokról a behozhatatlan veszteségekről, a társadalmi beilleszkedésünk áráról meséltek a grafikai lapok, amelyek egy életre szegényebbé, függővé, a magunk alkot-ta szabályok alárendeltjeivé tesz bennünket.

Játszó, napozó gyermekeket, kiskirályokat, tündéreket, szemüveges kisleányokat ábrázoltam a nemcsak látszólag ellenséges közegben, amely mereven, olykor fenyegetően körbefog és metamorfózisra, azonosulásra kényszerít mindenkit. Hogy előtérbe helyez-

zem az ábrázoltak abszurd jellegét, az egyik képem címe: $1+1=3$, a másiké: Válaszd a nehezebbet lett. Akkoriban döntöttem végleg úgy, hogy magam is a nehezebben járható utat választom.

Visszaszerezhető-e az egykori szabadság?

Szeretném azt hinni, hogy minden alkotó ember bátor, és egyhamar nem nyugszik bele a veszteségeibe. Ezért nem kötelességből, hanem reflexszerűen harcoltam a szabadság visszaszerzéséért a továbbiakban. Mindez abban a kényelmetlen, szűk, eleve adott keretben zajlott, amelyet a napi gondok, családi, munkahelyi, társadalmi feladatok, a diktatúra abszurdításai lehetővé tettek, vagyis az alkotás ritka, önfelelt órái, napjai, hetei alatt.

Miután a kilencvenes évek elején társadalmi, kulturális, lokálpatrióta felelősségérzetből megrajzoltam több mint 200 szatmári személyiség élethű arcképét – aminek természetesen semmi köze a művészethez –, néhányat ezek közül darabokra tépve, a nyomtatott sajtót idézőjelekkel kiegészítve, kollázs technikával készült laza kompozícióval búcsúztam a 20. századtól, amelyben életem java részét töltöttem.

Ezredfordulós dilemmák

Az ezredfordulós éveket nemcsak a gyökeres politikai, társadalmi átalatulások jellemezték, hanem alapvetően megváltozott, folyamatosan átalakult a kommunikáció módja is. Ez kihat a kultúránkra, a művészi közlésmódra is. Megítélésem szerint, aki lépést szeretne tartani a világban zajló folyamatokkal, rákényszerül a váltásra. Erőteljesen vizualizálódó világban élünk, amin nincs mit csodálkozni, mert az emberiség kultúrája mindig vizuális volt és marad. Ezt hiba lenne összekeverni, egybemosni a természetelvű megjelenítésekkel, hiszen a jelenség ennél sokkal árnyaltabb és lényegesen több.

3. Búcsú a XX. századtól (2000, vegyes technika)

Azon sincs mit csodálkozni, hogy a technikai, információs forradalmaknak köszönhetően a képzőművészet újra közkinccsé, a szó szoros és tágabb értelmében köztulajdonná válik. Ilyen körülmények között magától értetődő módon felértékelődik a kulturális, társadalmi szerepe, és ezzel lassan, de feltartóztathatatlanul elhomályosul az egyéni teljesítmények jelentősége. Tévedés ne essék, a nagy egyéniségek a továbbiakban is nélkülözhetetlenek; a szerepkörük, ismertségük módosul. Az általuk képviselt értékek, erények nem tucatszámú kiválasztott, széles körben elismert művész privilégiuma lesz, hanem olyan általános társadalmi tendencia, amelynek ők az éllovasai, és amellyel viszonylag rövid idő alatt milliók tudnak azonosulni.

4. Jelenet Az élet szép sorozatból

Az alcímben ezredfordulós dilemmákra utalok, de a fenti kérdések csírái már jó évszázada jelentkeztek, és időnként egyre makacsabbul, egyre sűrűbben bukkannak a felszínre. Az 1973-ban elhunyt Pablo Picasso szinte mindent tudott és megfogalmazott, ami korunk művészet, művészettörténetét foglalkoztatja. Ő mondta: „Az Isten is csak egy másik művész. Kitalálta a zsiráfot, az elefántot és a macskát. Nincs igazi stílusa. Megpróbál ezt-azt kitalálni.” Az akkor még gyermekcipőben járó informatikáról, a jövőnkéről is sejthetett valamit, így nyilatkozott róla: „A számítógépek hasznavehetetlenek. Csak válaszokat tudnak adni.”

Kortárs közhelyek, pillepalackok, a naiv ábrázolásmód súlya, ágak-bogak, emberek

Korunkban a sokszor kényszerűnek tűnő, de valójában természetes váltást sokféle módon élik meg az emberek. Ez magától értetődő folyamat, egyetlen olyan időszakot sem ismerünk, amelyik ne lett volna átmeneti; ne csodálkozzunk tehát azon, hogy a miénk is az. Receptek sajnos – megítélésem szerint szerencsénkre – nincsenek, mindenkinek szíve joga kitalálni a számára megfelelőnek, testre szabottnak tűnő megoldásokat. Van, aki ellenáll, sokan sodródnak az árral, és akad, aki úgy gondolja, hogy folya-

matosan haladnia kell, mert különben lemarad. Aki a nagy folyamatoknak ellenáll, az esélytelen, az árral csak a döglött hal sodródik, tehát nincs más választás, folyamatosan haladni kell!

Ez olykor erőfeszítéseket, áldozatokat is kíván, ennek jegyében mondtam le képzőművészként 2010-től olyan külsőségekről, mint a keretezés; különálló képek helyett sorozatokat készítek, amelyeket a hagyományos tárlatok mellett virtuális kiállításokkal is népszerűsíték. Meg kellett változtatnom a felfüggesztés, raktározás, szállítás módját, a promóciós anyag összetételét és még sok mindent.

2012-ben a Kortárs közterek sorozatomat állítottam ki a szatmári újközponti Galériában, később Kolozsváron. Arról szólt, hogy a hétköznapi tárgyaink nemcsak jellemeznek bennünket, hanem befolyásolják, átalakítják életünket, mindennapjainkat.

A pillepalack kalandját 2013-ban mutattam be ugyanott, azzal üzentem, hogy egyetlen stupid, korunkra jellemző tárgy is alkalmas érzések, gondolatok közvetítésére, a pillepalackokkal József Attila költeményeit illusztráltam.

2015-ben töltöttem be a 70. életéveimet, ebből az alkalomból készítettem *Az élet szép* című sorozatot.

Ennek formavilága a gyermekrajzokkal rokon, jelzi, hogy a lényegi dolgok megértéséhez szükség van egy nagy adag naivitásra, játékoságra is, különben elveszünk a részletekben. Újdonság, hogy itt a képeket nemcsak a közös téma, hanem a különböző méretű pillepalackokból kirajzolódó életvonal is összefogja.

A 2017-es kiállításom, az *Ágak-bogak, emberek* sorozat arról szól, hogy bármilyen körülmények között, bárhol éljünk, a természet szerves, elidegeníthetetlen részei vagyunk. A Szamos parton százszor, ezerszer lefotózott ága-bogak, fák segítségével pró-

5. Madár az Ágak-bogak-emberek sorozatból

báltam érzéseket, gondolatokat közvetíteni, jellemeket, törekvéseket, álláspontokat formálni, alakítani.

Csak a szabad ember játszik

Az évekig tartó folyamatos munka, a képek tárlattá formálása közben sok dolog tisztázódott bennem. Többek között megértettem, hogy mindenki vágyik a szabadságra, művész az, aki képes megvalósítani, kézzelfoghatóvá formálni, másokkal is megosztani vágyait. A világon, de közvetlen környezetünkben is nagyon sokan rajzolnak, festenek, mintáznak egy életen át, de nagyon kevés közülük a művész. A mellébeszélés, a látzatokeltés, az önreklámozás itt nem segít, a szabadságot, játékoságot nem lehet mímelni, hiszen a produktum, ha okosan „kérdszik” minden korban, mindig, mindent elárul magáról.

Alkotni addig érdemes, amíg tudunk játszani!

Picasso, P.

<http://idezet.info/muveszet/azt-varjak-tolem-hogy-megmondjam-mi-a-muveszet-ha-tudnam-akkor-se-arulnam-el-7487.html>. 2017. 05. 30-i megtekintés.

https://www.citatum.hu/szerzo/Pablo_Picasso. 2017. 05. 30-i megtekintés.